

УДК 657.421.3

Алєскєров Р.Б., аспірант

Національний університет біотехнологій

і природокористування України

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

© *Алєскєров Р.Б.*

У статті окреслені головні методологічні та практичні проблеми обліку правовідносин сільськогосподарських підприємств пов'язаних з страхуванням їх майна та визначені пріоритетні напрями його удосконалення.

Ключові слова: бухгалтерський облік, страхування майна, облік страхування

In the article lineation main methodological and practical problems of accounting of relationships of agricultural enterprises of related to their property insurance and priority directions of his improvement are certain .

Keywords: accounting, accounting, property insurance, accounting of insurance

В статье описаны главные методологические и практические проблемы учета правоотношений сельскохозяйственных предприятий связанных со страхованием их имущества и определены приоритетные направления его усовершенствования.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, страхование имущества, учет страхования

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розв'язання наукової проблеми теоретико-методологічного забезпечення раціональної організації обліку страхування майна сільськогосподарських підприємств пов'язане з вирішенням ряду прикладних проблем практичного спрямування. Актуальною є проблема нерозвиненості системи інформаційного забезпечення розвитку ринку страхових послуг, які надзвичайно важливі для такої «непередбачуваної» галузі, як сільське господарство. Тим часом, непродумана аграрна реформа і пов'язаний з нею практично повний відхід держави від регулювання і підтримки галузі, бездієвість системи державного обов'язкового страхування майна, урожаю сільськогосподарських культур і тварин, недосконалість

нормативної і законодавчої бази з питань обліку та контролю страхування поставила більшість сільськогосподарських товаровиробників перед проблемою відсутності методології організації обліково-інформаційного забезпечення відносин на ринку страхування.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення проблеми. У сільському господарстві майнове страхування є невід'ємною складовою діяльності, а відтак і об'єктом бухгалтерського обліку. Пропозиції щодо наукового означення вирішення проблем розвитку страхування та їх облікового забезпечення внесли М.Я. Дем'яненко, П. Лайко, С. Навроцький, К. Воблий, С. Осадець, В. Базелевич, О. Данілов, О. Заруба та інші. Однак питання облікового забезпечення майнового страхування у сільськогосподарських підприємствах має ряд суттєвих особливостей, що потребує додаткових досліджень та практичного вирішення.

Цілі статті. Мету публікації вбачаємо в окресленні головних методологічних та практичних проблем обліку правовідносин сільськогосподарських підприємств пов'язаних з страхуванням їх майна та визначення головних напрямів його удосконалення.

Вирішенню підлягають наступні теоретичні та методичні завдання:

узагальнення тенденцій розвитку системи страхування в Україні як передумови для розробки системи її облікового забезпечення;

означення ключових концептуальних проблем розвитку бухгалтерського обліку в системі сільськогосподарського страхування;

виділення головних пріоритетів подальших досліджень в галузі бухгалтерського обліку та контролю майнового страхування в сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Актуальність досліджень питань облікового забезпечення системи страхування обумовлена в першу чергу наміченими тенденціями розвитку страхового ринку в Україні. Останніми роками в Україні відмітилися темпи спаду більшості показників страхової діяльності

(табл.). Загальна динаміка показників засвідчила наступні тенденції:

на 2,1% зменшилась кількість укладених договорів, при цьому кількість договорів, укладених з фізичними особами, зросла на 2,7% (за виключенням договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті, їх кількість у 2009 році становила 552 628 982 одиниць і також зменшилась на 15,4%);

на 14,9% зменшились обсяги надходжень валових страхових премій, а обсяг чистих страхових премій зменшився на 20,8%;

на 4,4% зменшились валові страхові виплати/відшкодування, а обсяг чистих страхових виплат - на 6,2%;

на 2% знизилися обсяги вихідного перестраховування, в тому числі обсяги премій, сплачених на внутрішньому ринку зменшились на 3%, а на зовнішньому зросли на 6,4%;

на 7% зменшився обсяг страхових резервів;

на 0,1% зросли загальні активи, з них активи, визначені законодавством для представлення коштів страхових резервів - на 0,9%;

загальна кількість страхових компаній становила 469 [3].

Кількість страхових компаній станом на кінець 2009 року становила 469, з них 72 зі страхування життя та 397, що здійснювали види страхування, інші, ніж страхування життя.

Загальна (валова) сума страхових премій, отриманих страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків від страхувальників та перестраховальників за 2009 рік, становила 20 442,1 млн. грн. [4].

Рівень страхових виплат за результатами 2009 року мав позитивну динаміку зростання: рівень валових виплат склав 33% (за результатами 2008 року - 29,4%), рівень чистих виплат - 50,0% (за результатами 2008 року - 41%). Так, обсяг валових страхових виплат за 2009 рік знизився на 4,4% порівняно з аналогічним періодом 2008 року (до 6 737,2 млн. грн.), а обсяги чистих страхових виплат зменшились на 6,2% і становили 6 056,4 млн. грн.

Таблиця

Динаміка основних показників діяльності страхового ринку в Україні

Показник	2008 р.	2009 р.	Приріст	
			млн. грн.	%
<i>Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду, одиниць</i>				
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	22 828 731	22 343 235	-	-2,1
- зі страхувальниками - фізичними особами	18 685 470	19 187 351	-	+2,7
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	653 168 827	552 628 982	-	-15,4
<i>Страхова діяльність, млн. грн.</i>				
Валові страхові премії	24 008,6	20 442,1	-3 566,5	-14,9
Валові страхові виплати	7 050,7	6 737,2	-313,5	-4,4
Рівень валових виплат, %	29,4	33,0	+3,6	+12,2
<i>Чисті страхові премії</i>	15 981,8	12 658,0	-3 323,8	-20,8
<i>Чисті страхові виплати</i>	6 546,1	6 056,4	-489,7	-6,2
Рівень чистих виплат, %	41,0	50,0	+9,0	+2,0
<i>Перестраховування, млн. грн.</i>				
Сплачено на перестраховування, у тому числі:	9 064,6	8 888,4	-176,2	-1,9
- перестраховикам - резидентам	8 026,8	7 784,1	-242,7	-3,0
- перестраховикам - нерезидентам	1 037,8	1 104,3	-66,5	+6,4
Виплати, компенсовані перестраховиками, у тому числі:	926,5	967,9	+41,4	+4,5
- перестраховиками - резидентам	504,7	680,8	+176,1	+35,0
- перестраховиками - нерезидентам	421,9	287,1	-134,8	-32,0

Продовження табл.

Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	317,5	242,1	-75,4	-23,7
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам	1 055,6	1050,4	-5,2	-0,5
<i>Страхові резерви, млн. грн.</i>				
Обсяг сформованих страхових резервів	10 904,1	10 141,3	-762,8	-7,0
- резерви зі страхування життя	1 609,0	1 789,2	+180,2	+11,2
- технічні резерви	9 295,1	8 352,1	-943,0	-10,1
<i>Активи страховиків та статутний капітал, млн. грн.</i>				
Загальні активи страховиків (згідно з балансом)	41 930,5	41 970,1	+39,6	+0,1
Активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів	23 904,9	23 690,9	-214,0	-0,9
Обсяг сплачених статутних фондів	13 206,4	14 876,0	+1 669,6	+12,6

Станом на 31.12.2009 р. обсяг загальних активів страховиків збільшився на 0,1% – до 41 970,1 млн. грн., у порівнянні з 2008 роком. Разом з тим, основною проблемою для страховиків, як відмічають фахівці ринку [3] залишається недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів, у зв'язку з призначенням тимчасової адміністрації в банківських установах, у яких відкриті депозити страховиків, зростання ризику невиконання зобов'язань перестраховиками-резидентами.

Разом з тим, для запровадження ефективної системи сільськогосподарського страхування потребує вирішення ряд проблем інформаційного забезпечення. Мова йде про створення системи статистичних показників для використання в провадженні ефективної політики в галузі сільськогосподарського страхування, організацію належного бухгалтерського обліку врожайності,

збитків та страхових угод на сільськогосподарських підприємствах задля забезпечення інформацією управління та власника підприємства. Автором ці проблеми узагальнені за чотирма напрямками.

Необхідність удосконалення системи статистичної звітності щодо сільськогосподарського страхування. Для розробки страхових програм необхідні достовірні дані щодо врожайності культур, погоди та баз даних по річних збитках в аграрному секторі для проведення відповідних актуарних розрахунків. Масив статистичних даних по врожайності потребує додаткової доробки для використання в актуарних цілях. Дані по збитках культур частково можна отримати в декількох державних установах і бажано акумулювати їх в одній агенції.

Потреба удосконалення системи бухгалтерського обліку операцій страхування майна сільськогосподарських підприємств. Діючим порядком отримання компенсації передбачається подача страхувальниками ряду облікових документів, таких як нотаріально засвідченої копії договору страхування, копії розрахунково-платіжних документів, що засвідчують суму фактично сплачених страхових премій, звіту про сівбу та наявність насіння ярих культур, заключного звіту про підсумки сівби під урожай, звіту про хід збирання урожаю, наявність насіння озимих культур та проведення інших польових робіт тощо. Це свідчить про обов'язкову наявність достовірної та вичерпної інформації щодо даного питання на сільськогосподарському підприємстві, яку в першу чергу має забезпечувати система бухгалтерського обліку.

Саме обліку, як основі інформаційного забезпечення управління відводиться вкрай важлива роль у процесі запровадження сільськогосподарського страхування. Від того, наскільки раціонально організована система обліку на підприємстві, в якій мірі вона здатна забезпечити інформаційні потреби управління (як підприємством на мікро-рівні так і галуззю в цілому) залежить дієвість запровадженої системи обов'язкового страхування в сільському господарстві. А відтак, актуальність досліджень облікового забезпечення страхування на сільськогосподарських підприємствах не викликає сумнівів.

Важливим методологічним питанням організації документального оформлення системи відносин

сільськогосподарських підприємств зі страховими компаніями в галузі майнового страхування є проблема визначення та документального підтвердження страхової суми, тобто вартості об'єктів страхування, на основі яких визначатиметься розмір страхового відшкодування. Звичайно визначення страхової суми – це завдання страховика, однак, страхувальник, а саме сільськогосподарське підприємство має визначити механізм формування такої вартості по відношенню до специфічних об'єктів сільського господарства, розрахунок страхової суми для яких є дещо проблематичним.

Наявність специфічних об'єктів обліку у сільському господарстві - біологічних активів та сільськогосподарської продукції зумовлюють необхідність розробки механізму визначення страхової суми щодо таких об'єктів та його документального забезпечення.

Відсутність інформації про справедливі (ринкові) ціни біологічних активів та сільськогосподарської продукції, що мають бути покладені в розрахунок суми страхового відшкодування. Проблемою є нерозвиненість біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією і неможливість визначення майбутніх цінових індикаторів, за якими можна застрахувати майбутній дохід виробників. У зв'язку з цим більшість тарифних ставок не збалансовані актуарно, тобто не показують об'єктивну вартість майбутніх збитків та вірогідність настання ризиків. Страховики не мають кваліфікованих сільськогосподарських актуаріїв у себе в штаті і не проводять регулярних перерахунків тарифних ставок. Страхові компанії використовують різні підходи для встановлення страхової суми за угодами (виробничі витрати та вартість врожаю). Процедури обчислення збитків і огляду полів не стандартизовані і страховики використовують різну методологію.

Якщо розглядати всі вартісні параметри процесу майнового страхування, розгляду підлягають наступні категорії:

- страхова сума;
- страховий платіж (внесок);
- страхове відшкодування;
- вартість застрахованого майна.

Під час укладання договору страхування визначається страхова сума – грошова сума, в межах якої, страховик відповідно

до умов страхування зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку. Таким чином, це максимальна сума, яку може отримати страховик від страхувальника. На основі страхової суми визначається величина страхового платежу (внеску) – плати за страхування, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором страхування. Тобто ще на першому етапі вирішується два головних питання, що турбують будь-якого страхувальника: можливість повного відшкодування його втрат у разі настання страхового випадку та рівень плати за послуги (страхові внески). Іншим ключовим моментом “страхового циклу” майна є визначення страхового відшкодування – страхової виплати, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування при настанні страхового випадку. Саме ця сума покликана покрити всі збитки страхувальника.

Статтею 9 Закону № 2745-III «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» визначено, що при страхуванні майна страхова сума встановлюється в межах вартості майна за цінами і тарифами, що діють на момент укладання договору, якщо інше не передбачено договором страхування.

Іншими словами страхова вартість об'єкта страхування – це дійсна (реальна) вартість об'єкта, в обсязі якої йому може бути завдано шкоди. Разом з тим, договором страхування може бути встановлений і інший механізм оцінки майна, що підлягає страхуванню.

Найбільш поширеним є застосування з цією метою процедур незалежної оцінки і визначення вартості на підставі законодавства з експертної оцінки.

Не менш важливим питання оцінки є в контексті необхідності оцінки об'єктів страхування для цілей бухгалтерського обліку. Слід зазначити, що як в Україні так і на міжнародному рівні відсутній впорядкований механізм облікової оцінки такого майна, як, власне, і загальний механізм обліку операцій зі страхування у суб'єктів господарської діяльності – страхувальників.

На сьогодні існує лише Міжнародний стандарт який визначає порядок обліку у страховиків, тобто у страхових компаній, які займаються страховою діяльністю. Таким стандартом є Міжнародний стандарт фінансової звітності 4 «Договори

страхування». Даний стандарт є першим етапом розробки єдиних міжнародних стандартів по обліку договорів страхування (перестраховування). Разом з тим, слід зауважити, що норми даного стандарту не актуальні для сільськогосподарських товаровиробників.

Необхідність розробки системи контролю використання коштів отриманих підприємствами в рахунок відшкодування вартості фактично сплачених ними страхових премій (внесків). На сьогодні відсутня система економічного контролю витрачання бюджетних коштів, правильності відображення їх у бухгалтерському обліку та звітності агропромислового підприємства – одержувача бюджетних коштів. Об'єктом контролю має стати використання коштів державної фінансової підтримки – господарські процеси і операції, пов'язані з витрачанням цих коштів на агропромислового підприємстві, та відносини підприємства з державою (іншими контрагентами), що виникли при цьому. Потребує уточнення методичний апарат, що має бути використаний в процесі такого контролю, розроблений організаційний механізм його здійснення та відпрацьована інформаційна база, яка має бути покладена в основу перевірки.

Висновки. Узагальнюючи наведені особливості слід зазначити, що страхування може бути одним із найефективніших інструментів по управлінню такими ризиками, однак на сьогодні система сільськогосподарського страхування не розвинута в країні і виробники мають обмежені можливості щодо використання страхових угод для забезпечення стабільності свого фінансового становища.

Підсумовуючи існуючих досвід системи страхування та її державної підтримки в галузі аграрного виробництва на нашу думку, доцільно виділити ряд положень, що потребують впровадження в вітчизняну практику. Зокрема, важливими є наступні принципи позиції:

держава має брати активну участь у діяльності системи сільськогосподарського страхування;

сільськогосподарське страхування повинне ґрунтуватися на добровільних засадах;

мають бути створені спеціальні державні установи для розробки та реалізації державної політики в цій сфері. У країні

таким органом має стати Національне агентство з державної підтримки сільськогосподарського страхування;

державою має надаватися підтримка як сільгоспвиробникам, так і їх об'єднанням;

в Україні повинні розвиватися альтернативні форми фінансування та страхування сільськогосподарських ризиків.

Впровадження міжнародних стандартів страхування в Україні є одним із важливих завдань і можливих напрямів входження страхового ринку держави у міжнародне страхове співтовариство. Проте, це можливо лише при врахуванні економічного і політичного становища країни, фінансової стабільності і розробці належної законодавчої бази страхування.

Визначені теоретико-методологічні проблеми інформаційного забезпечення системи страхування майна сільськогосподарських підприємств обумовлюють потребу проведення досліджень та розробку пропозицій щодо удосконалення системи обліку та контролю сільськогосподарського страхування.

Критичного аналізу та внесення пропозицій щодо покращення потребують, зокрема, питання організації системи звітності щодо страхування сільськогосподарських ризиків, організації аналітичного обліку укладених договорів страхування в розрізі застрахованих видів культур та страховиків, методика оцінки страхових сум тощо. У зв'язку з цим, актуальною є розробка методичних рекомендацій щодо організації такої системи бухгалтерського обліку страхування на сільськогосподарських підприємствах, яка дозволить підприємству систематизувати інформацію щодо проведеного страхування, забезпечить своєчасне отримання бюджетної компенсації на здешевлення страхових премій та на рівні управління галуззю забезпечить наявність достовірної звітної інформації про стан та використання бюджетних коштів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про страхування» № 85/96-ВР від 07 березня 1996 р. [Електронний ресурс]: Режим доступу: - Ліга: еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга». – 1999–2009.

2. Криворучко, А.В. Ефективність страхування майна сільськогосподарських підприємств на регіональних страхових ринках. [Текст] / А.В. Криворучко // Економіка АПК. – 1997. – №11. – С.45-47.

3. Статистика страхового ринка України [Електронний ресурс]: Режим доступу: // <http://forinsurer.com/stat/>

4. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]: Режим доступу: // <http://www.dfp.gov.ua/>